

Norsk, Aggressiv MarkedsAdgang?

*En innføring i WTOs forhandlinger om
Non-agricultural Market Access (NAMA)*

Rapporten er utarbeidet av

Forum for utvikling og miljø (ForUM)
Temagruppa om handel og WTO

Juli 2005

Innhold

1. Hva er NAMA?	4
2. Forhandlingsgrunnlaget	4
3. Konsekvenser for utvikling	5
4. Konsekvenser for miljø	7
5. Hvordan forhandles det?	8
6. Norges rolle	10
7. Konklusjon	11
8. Ordliste	12
Referanser	13
Vedlegg: Rammeverket for forhandlingene	14

Forfatter: Magnus Bjørnsen, Fellestrådet for Afrika

Rapporten er utarbeidet på vegne av ForUMs temagruppe på handel og WTO bestående av:

Attac Norge

Fellestrådet for Afrika

PRESS, Redd Barnas ungdomsorganisasjon

Stiftelsen IGNIS

Utviklingsfondet

Utgitt: 29. juli, 2005

Sammendrag

Forhandlingene i Verdens Handelsorganisasjon (WTO) om å oppnå en avtale om markedsadgang for ikke-landbruksprodukter, eller *Non-Agricultural Market Access* (NAMA), er en viktig del av prosessene i organisasjonen.

Dette dokumentet har to formål: For det første å gi en forståelig innføring til et viktig område som er for lite debattert i offentligheten. For det andre å forklare hvorfor vi mener resultatet av forhandlingene kan ha katastrofale konsekvenser for utvikling og miljø.

Det uttalte målet med NAMA-forhandlingene er å sørge for en massiv reduksjon i toll på alle varer som ikke omfattes av WTOs landbruksavtale i nesten alle av WTOs 148 medlemsland. Til tross for at flere utviklingsland har uttrykt sterk motstand mot måten forhandlingene foregår på, presser OECD-landene på for å få en avtaletekst på plass.

Forhandlingsresultatet kan bli en stor trussel for verdens utvikling og miljø, av tre grunner:

■ En sterk og tvungen reduksjon i utviklingslandenes tollsatser vil frarøve dem muligheten til å bruke de samme politiske og økonomiske virkemidlene som har vært avgjørende for vår egen rikdom. Alle rike land, Norge inkludert, har i lange oppbygningsperioder brukt toll som et virkemiddel for å beskytte sin egen industri mot utenlandsk konkurranse. Det er godt empirisk dokumentert at dette er en forutsetning for industrialisering. Dette avgjørende politiske virkemiddelet står utviklingslandene i fare for å tape i de pågående forhandlingene.

■ Utviklingslandene står i fare for å miste en viktig inntektskilde. Toll utgjør en stor del av statens inntekter i mange av de fattigste landene. Dette tapet må kompenseres ved å skjære ned på offentlige utgifter. I grunnlaget for forhandlingene står det at de skal preges av "mindre enn full gjensidighet", eller av at utviklingslandene ikke skal behøve å gjøre like drastiske kutt i sine tollsatser som de industrialiserte landene. Imidlertid aner vi konturene av en situasjon hvor dette prinsippet reverseres, og hvor utviklingslandene i realiteten blir tvunget til å ofte mer enn de industrialiserte landene.

■ En NAMA-avtale vil bety en dramatisk økning i den internasjonale handelen med naturressurser som mineraler, tømmer og fisk. Det finnes for lite forskning til klart å konkludere med hva som kan være konsekvensene av en slik storstilt liberalisering av handel med naturressurser. Men det er lite trolig at det for eksempel vil lette arbeidet med å administrere og bevare verdens allerede overbelastede fiskebestander.

Norge har lansert et forhandlingsforslag for å dramatisk liberalisere den globale handelen med fisk. Dette forslaget vil føre til en drastisk reduksjon av utviklingslandenes mulighet til selv å bestemme sine egne tollsatser.

Vi mener det er grunn til å uttrykke bekymring for at Norges framferd i WTO-forhandlingene er på kollisjonskurs med uttalte utenrikspolitiske mål om å jobbe for en rettferdig økonomisk utvikling og et bærekraftig miljø.

1. Hva er NAMA?

NAMA står for *Non Agricultural Market Access* og er den delen av avtaleverket i Verdens Handelsorganisasjon (WTO) som omhandler handel med alle varer som ikke defineres som landbruksprodukter i WTOs landbruksavtale.

NAMA handler derfor om markedsadgang for et vidt spekter med produkter. Avtalen omtales ofte som "industriavtalen", og ved flere anledninger har industriprodukter som bildeler og mikrochips til datamaskiner blitt trukket fram som eksempler på hva det forhandles om. Men dette er ikke hele bildet.

Handel med fisk, mineraler, tømmer og andre naturressurser vil også berøres av avtalen. Norge har for eksempel lagt ned mye arbeid i å sørge for at fisk er et tema i NAMA-forhandlingene og De Forente Arabiske Emirater har foreslått en total fjerning av toll på alle naturressurser under NAMA.

I skrivende stund (juli 2005) er NAMA-forhandlingene mellom WTOs 148 medlemsland i full gang. I korthet forhandles det om hvordan og hvor mye hvert enkelt lands tollsatser på produkter som omfattes av avtalen skal reduseres og hvor høyt hvert medlemslands politiske myndigheter skal få lov til å sette sine tollsatser på disse.

En NAMA-avtale vil binde medlemslandenes mulighet til selv å bestemme hvilken toll de vil legge på import. Vi mener dette representerer et stort demokratisk problem, fordi framtidige valg av nye politiske myndigheter ikke nødvendigvis vil bety en ny politikk.

Dessuten betyr en NAMA-avtale at enda flere viktige samfunnsområder defineres som økonomiske spørsmål. WTO er en organisasjon med et eksplisitt mandat om å sikre en friere verdenshandel. Å utvide WTOs virkeområde er dermed å underkaste flere og flere viktige samfunnsområder en ren handelspolitisk tankegang. Et talende eksempel er at norske myndigheter på direkte spørsmål ikke er i stand til å nevne ett eneste samfunnsområde som ikke kan berøres av WTO-systemet.¹

Det forhandles også om *Non-Tariff Barriers* (NTBs), eller andre handelshindre enn toll.

¹ Attac (2003) *Når alt blir handel*. Solidaritet Forlag, Oslo

Det er et utall eksempler på slike hindre: Krav om miljømerking, kvalitetskrav og minsteprodukter er bare noen som har blitt trukket fram.

Så langt har NAMA stort sett vært lite debattert i offentligheten. Og det er lett å "gå seg vill" i forhandlingene. En lang liste med tekniske begreper og formler gjør prosessen vanskelig tilgjengelig for de fleste. Det er synd. Vi som står bak dette dokumentet mener NAMA-avtalen er noe av det viktigste som skjer i WTO-systemet, først og fremst fordi den kan bety at Vesten "drar opp stigen etter seg". Får de rike landene det som de vil, vil NAMA bety at utviklingslandene mister politiske virkemidler som er absolutt nødvendige for deres industrialisering og økonomiske utvikling. De samme virkemidlene har historisk vært avgjørende i de rike landene for å sikre vår egen velstand.

2. Forhandlingsgrunnlaget

Internasjonale forhandlinger om å redusere tollene på import av industriprodukter er ikke nytt. Under WTOs forløper, *General Agreement on Trade and Tariffs* (GATT), foregikk det lenge bilaterale forhandlinger om tollreduksjoner. Avtalene var mellom to land og ga de forhandlende partene frihet til å selv å bestemme hvilke tollsatser de ville redusere og med hvor mye. Utviklingsland ble som regel gitt en større fleksibilitet enn de industrialiserte landene. NAMA er i ferd med å forandre dette. For det første ved at det arbeides for å etablere én internasjonal modell for hvordan reduksjonene skal foregå. Og for det andre fordi naturressurser skal inkluderes som tema.

Da WTO ble opprettet i 1995, hadde forhandlingene under GATT allerede gitt store reduksjoner, først og fremst i de industrialiserte landenes tollsatser. I sluttokumentet fra WTOs ministermøte i Doha i 2001 slås det fast at medlemslandene skal starte forhandlinger om å redusere eller fjerne tollsatser, herunder toll-topper, toll-eskaleringer samt andre handelshindre enn tollsatser eller NTBs (se side 12).

Dokumentet slår også fast at tollsatser på produkter som er viktige for utviklingslandenes eksport skal vies spesiell oppmerksomhet og at avtalen skal gi utviklings-

landene "less than full reciprocity" eller mindre enn full gjensidighet. Med andre ord skal ikke utviklingslandene måtte redusere sine tollsatser like mye som de industrialiserte landene. Mange forhandlere for de fattigste landene har gitt uttrykk for at denne intensjonen bak Doha-dokumentet har blitt undergravd senere i NAMA-prosessen.

I 2002 begynte medlemslandene å forhandle om måten forhandlingene skal foregå på. Under ministermøtet i Cancún i 2003 presenterte forhandlingslederen Luis Ernesto Derbez et forslag som ble avvist av nesten alle representantene fra afrikanske og karibiske land - i følge dem fordi forslaget var altfor fokusert på de rike landenes interesser.

Som kjent ble det ingen enighet om et rammeverk for nye forhandlinger i Cancún. Likevel fortsatte arbeidet med å få på plass en NAMA-avtale. Under WTOs hovedrådsmøte i juli i Genève i 2004 ble forslaget fra Cancún året før lansert igjen og tatt inn i møtets sluttokument i det som senere har blitt kjent som Annex B (se side 14), med noen forandringer.

Representanter for utviklingsland har senere fortalt at den eneste grunnen til at de gikk med på teksten et år etter at de avviste den, var at det følgende ble tatt inn i paragraf 1:

"Videre forhandlinger er nødvendige for å nå enighet på det spesifikke ved noen av disse elementene. Dette gjelder formelen, spørsmål rundt behandlingen av ubundne tollsatser i paragraf fem annet ledd, utviklingslandenes fleksibilitet, spørsmål rundt deltakelse i sektorkomponenter og preferanser".

(vår oversettelse)

Teksten tolkes på forskjellige måter. De fleste utviklingslandene hevder at den klart slår fast at det gjenstår mye før forhandlingene rundt reduksjoner i tollsatser kan starte. Det har de ikke blitt hørt på, og forhandlingene ble likevel satt i gang etter juli 2004 med ambisjon om å ha et utkast til avtale klart til desember 2005.

3. Konsekvenser for utvikling

WTOs grunnleggende ideologi er at frihandel automatisk fører til utvikling, og at en fjerning av handelshindre i seg selv vil komme de fattige til gode. Ideen er at klare, forutsigbare regler vil gi utviklingslandene økte

investeringer. I kombinasjon med økt markedsadgang til utenlandske markeder, skal dette gi en økonomisk vekst som på sikt skal komme hele befolkningen til gode.

Vi mener at dette ikke er riktig. Det er godt dokumentert at en uhemmet liberalisering som den WTO legger opp til, øker forskjellene mellom fattige og rike – både globalt og innad i hvert enkelt land. Dessuten frarøver den utviklingslandene muligheten til å bruke de samme politiske og økonomiske verktøyene som var avgjørende i oppbygningen av vårt eget velferds- og industrisamfunn. NAMA er muligens det området i WTO hvor dette vises klarest.

3.1 Industrialisering og demokrati

Den kanskje grundigste gjennomgangen av forholdet mellom handel og sosial utvikling som har vært laget er FNs utviklingsprogram *United Nation Development Programme* (UNDP)s rapport *Making global trade work for people* fra 2004. Den er entydig i sin konklusjon: Økt handel kan i høyeste grad gi økt velferd. Men politisk handlingsrom er en forutsetning for at det skal skje.

Forfatterne av rapporten hevder at i de landene som har klart å oppnå en økonomisk vekst som har kommet folk til gode (enten det er Kina, Korea eller nesten alle vestlige land), har veksten kommet før landets økonomi har blitt liberalisert. Først har landets politiske myndigheter stimulert og bygget opp en konkurransedyktig industri. Senere har de åpnet for internasjonal konkurranse. Politisk styring med økonomien er med andre ord ikke et hinder for økonomisk vekst. Tvert imot: I følge rapporten er det et bredt empirisk grunnlag for å si at det er en forutsetning for at veksten skal komme folk til gode.

Så godt som alle industrialiserte land har i flere tiår brukt toll på utenlandske produkter som et middel for å beskytte og bygge sin egen industri. NAMA-avtalen legger opp til en dramatisk innskrenking av fattige lands mulighet til å bruke de samme virkemidlene i sin egen industrialiseringsprosess. Liberaliseringen den legger opp til er ikke nødvendigvis en del av de enkelte lands egne strategier for å skape industriell utvikling og bekjempe fattigdom. Dessuten reflekterer forslagene til avtale som ligger på bordet en blind tro på at "one size fits all" – de samme

løsningene vil komme alle fattige land til gode, enten det gjelder Haiti, Zambia eller Nepal.

Historien viser at dette er feil. Eksemplene som er oppsummert i boksen under viser at liberalisering, slik NAMA-avtalen legger opp til, fører til en sterk de-industrialisering med påfølgende offentlig og privat fattigdom som resultat.

Konsekvenser av liberalisering ²

- Da Elfenbenskysten ble tvunget til å redusere sine tollsatser med 40 prosent i 1986 kollapset viktige industrisektorer som kjemi, tekstiler, sko og bilmontering.
- Etter et større liberaliseringsprogram i 1993 gikk viktige bedrifter i Kenya, innenfor drikkevarer, tobakk, tekstiler, sukker, lær, sement og glass, konkurs i møtet med utenlandsk konkurranse.
- 1990-tallets strukturtilpasningsprogrammer førte til konkurs for store industribedrifter i Kamerun, Malawi, Mosambik, Tanzania, Zambia og Zimbabwe, for å nevne noen.
- I Senegal mistet en tredel av alle fabrikkarbeidere jobben som en konsekvens av et liberaliseringsprogram på andre halvdel av 1980-tallet.
- I Latin-Amerika har liberalisering av importreglementet for industriprodukter gitt massiv arbeidsledighet i land som Brasil, Ecuador, Nicaragua og Peru.

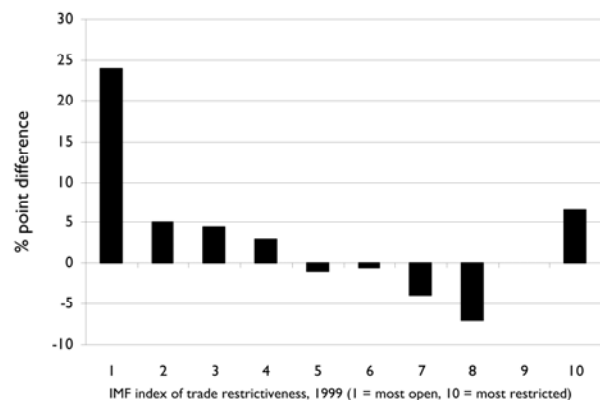
FN-organet *United Nations Conference on Trade and Development* (UNCTAD) kommer til noen av de samme konklusjonene i sin *Least Developed Countries Report* fra 2004. Liberalisering av handelen er ofte assosiert med økende fattigdom. Og de utviklings-

² Alle eksemplene er hentet fra UNDPs rapport *Making global trade work for people* (2003), *SAPRIN, Structural Adjustment: The Policy Roots of Economic Crisis, Poverty and Inequality* (London, Zed Books, 2004) og Buffie E: *Trade Policy in Developing Countries* (Cambridge, Cambridge University Press, 2004)

landene som har ført den mest restriktive økonomiske politikken er også langt på vei de som har oppnådd en reduksjon i sine egne fattigdomsnivåer.

Figuren under viser forholdet mellom den prosentvise utviklingen i antall mennesker i MUL-landene som lever på under én US dollar om dagen mellom 1987 og 1999 på den ene siden, og grad av åpenhet i økonomien i følge Det Internasjonale Pengefondets kriterier på den andre. 1 representerer den mest åpne og 10 den mest restriktive økonomiske politikken.

Figuren viser at landene som har fulgt WTOs, IMF's og Verdensbankens råd om en åpen økonomi, også har opplevd den største økningen i andelen ekstremt fattige. Og motsatt: De landene som har klart å oppnå en reduksjon i antallet mennesker som lever på under én US dollar om dagen er langt på vei, men ikke helt, de som har fulgt den mest restriktive økonomiske politikken.

Kilde: UNCTAD, *Least Developed Countries Report*, 2004, side 189

3.2 Statlig fattigdom

En stor del av statens inntekter i utviklingslandene kommer fra toll. Selv om andelen varierer, er det likevel en klar tendens til at tollens del av statens totale inntekter er mye høyere i utviklingsland enn i industrialiserte land. I Kina kommer 9,5 prosent av statens skatteinntekter fra toll - for land som Gambia, Honduras og Madagaskar er det samme tallet godt over 40 prosent. For de industrialiserte landene er derimot andelen ofte forsvinnende liten. Mens den japanske statskassen får 1,3 prosent av sine skatteinntekter fra toll, er den samme andelen omtrent usynlig i land som Tyskland og England.

Derfor vil de dramatiske kuttene i tollsatser som NAMA-avtalen legger opp til ramme utviklingslandenes økonomier hardest. I følge FN-organet UNCTAD står mange utviklingsland i fare for å miste over halvparten av sine tollinntekter fra handel med varer som omfattes av NAMA³. Dette er midler som må tas fra andre deler av utviklingslandenes statsbudsjetter.

I den samme rapporten slår UNCTAD fast at

*”uansett tilnæringsmåte så er det utviklingslandene som vil måtte gjøre de største kuttene i sine bundne tollsatser og møte de største økningene i import, relativt sett. De vil også lide under inntektstap fra lavere tollsatser og dette vil være et alvorlig problem i mange sammenhenger”.*⁴

(vår oversettelse)

Mens en NAMA-avtale vil gi mer statlig fattigdom for de fattigste, er det grunn til å tro at den vil øke statens inntekter i land som allerede har en godt etablert eksportsektor. En mer liberal handel kan gi en økning i produksjon for eksport og gjennom det økte skatteinntekter for de rikeste landene. I en annen UNCTAD-rapport⁵ slås det fast at EU, USA og Japan vil få mer enn en tredel av den globale økningen i statlige inntekter fra skattelegging av eksportsektoren som en NAMA-avtale vil gi. Blant utviklingsland er det primært India, Kina, Brasil og noen sørøst asiatiske land som vil ta resten. Rapporten er klar i sin konklusjon: Slik forslagene er utformet hittil i forhandlingene, er det **de landene som allerede har en etablert industribase som vil tjene på NAMA.**⁶

3.3 Erosjon av preferanser (*Preference erosion*)

WTO-systemet åpner for at medlemsland kan favorisere utviklingsland gjennom å gi lavere tollsatser på enkelte produkter. Eksempler på slike avtaler, som ellers ville vært i strid med WTO-systemet, er det norske tollfritaket på import fra de minst utviklede landene (MUL-

³ *Market Access Proposals for Non-Agricultural Products*, UNCTAD 2005

⁴ *Ibid*

⁵ *Coping with Trade Reforms: Implications of the WTO Industrial Tariff Negotiations for Developing Countries*, UNCTAD 2005

⁶ *Market Access Proposals for Non-Agricultural Products*, UNCTAD 2005

landene) og EUs avtale om favorisering av enkelte produkter fra Afrika, Karibien og Stillehavsområdet til sitt eget marked.

Frykten blant mange utviklingsland er at en NAMA-avtale vil føre til en utvanning av de preferansene de nå har for markedstilgang til de industrialiserte landenes markeder når disse reduserer sine tollsatser på all import.

Det mest dramatiske eksempelet på dette er kanskje sektorinitiativet, eller en total liberalisering av et bestemt produkt eller en produktgruppe (se side 12). EU har foreslått at sektorinitiativet bør gjelde for to varegrupper: Klær og tekstiler. Disse er av enorm betydning for mange utviklingsland, ettersom tekstilindustri ofte er ”det første skrittet” i en industrialiseringsprosess. Skulle man se en total liberalisering av handel med tekstiler, mener land som Kambodsja og Lesotho (som begge får over 90 prosent av sine eksportinntekter fra tekstiler) at de vil miste sine markedsandeler til konkurrenter som Kina og India.

4. Konsekvenser for miljø

Den globale miljøorganisasjonen *Friends of the Earth* har uttrykt stor bekymring for at en liberalisering i handel med råvarer vil gjøre det vanskelig å bevare og konservere naturressurser⁷. De trekker først og fremst fram fiskeriressurser, som er et område hvor Norge har sterke offensive interesser. Blant annet har Norge foreslått fisk som et produkt under sektorinitiativet (se side 12).

Det norske forslaget har blitt møtt med reaksjoner fra flere hold. Blant annet har Japan uttrykt sterk skepsis:

*”En null-for-null (zero-for-zero) tilnærming i fiskerisektoren bør ikke følges videre, siden det vil fjerne alle tollsatser uavhengig av nivået på fiskeriressursene, deres forvaltningsstatus eller betydningen av fiske og fiskerisamfunn i hvert enkelt land. Det vil også gi et ekstra press på ressursene gjennom å forårsake fangst utover bærekraftsnivået og derigjennom vanskeliggjøre en bærekraftig utvikling av fiske”.*⁸

(vår oversettelse)

⁷ *What you need to know about NAMA*, Friends of the Earth 2004

⁸ *Market access for non-agricultural products*, Communication from Japan, TN/MA/W/15/add, 16. Januar 2003. Finnes på www.wto.org

I en rapport fra 2004⁹ konkluderer FNs *Food and Agriculture Organization* (FAO) med at økt internasjonal handel med fisk har hatt en negativ innflytelse på fiskeribestanden i 11 land¹⁰. Rapporten slår riktignok også fast at økt internasjonal handel med fisk har hatt en positiv innflytelse på matvaresikkerheten for de delene av befolkningen som er økonomisk bemedlede og at den har bidratt til økte inntekter for noen av landene (selv om den ikke har bidratt til en mer kompleks eksport-sammensetning). Likevel slår den fast at for at økt internasjonal handel med fisk ikke skal være en trussel mot fiskeribestandene, kreves mye strengere forvaltningsregimer i de fiskerieksporierende landene.

Det er viktig å huske at årsaken til at Norge presser så hardt som de gjør for å liberalisere den globale handelen med fisk, er ekspansive planer for den norske oppdretts-fisksektoren. Skal man mangedoble produksjonen av oppdrettsfisk, er man også nødt til å sikre seg markedsadgang for den. I en situasjon hvor verdens fiskeribestander blir hardere og hardere belastet, kan det stilles spørsmål ved hvor økologisk forsvarlig det er å legge opp til en industri hvor den viktigste råvaren er fisk fra industrielle trålere.

I den ovennevnte rapporten uttrykker også *Friends of the Earth* bekymring for hvordan forhandlingene rundt å fjerne andre handels-hindre enn toll (NTBs) utvikler seg. For øyeblikket ligger disse forhandlingene i skyggen av de andre NAMA-forhandlingene. Men hvert enkelt lands regjering har forhørt seg med sin egen eksportindustri om hva den oppfatter som viktige hindre, og brakt disse videre inn i WTO-systemet. Listen er lang: Sertifisering av treprodukter, begrensning av handel med kjemiske produkter og virus, merking av fiskeriprodukter, generelt import-vern av miljømessige hensyn og krav til pakking, opphavsmerking og markedsføring er alle trukket fram som slike hindre.

Enkelte av WTOs medlemsland krever at fisk og fiskeriprodukter skal merkes med opphavsområde før de kan selges. Norske fiskeeksportører har gjennom Utenriks-departementet levert inn en anmodning om at dette kravet fjernes, under denne prosessen.

⁹ *Responsible fish trade and food security*, FAO, 2004

¹⁰ Nicaragua, Brasil, Chile, Senegal, Ghana, Gambia, Namibia, Kenya, Sri Lanka, Thailand, Filippinene og Fiji

I tillegg er det et klart poeng at en NAMA-avtale vil oppmuntre til økt global handel med naturressurser og industriprodukter. Det gir økt transport og gjennom det en økt miljø-belastning.

Det er og viktig å huske at WTOs mandat er å sørge for en friere handel heller enn et bedre miljø. WTO er derfor neppe en egnet arena for å diskutere tiltak som kan ha enorme miljømessige konsekvenser.

5. Hvordan forhandles det?

Det er grunn til å uttrykke bekymring over at vi nok en gang ser WTOs udemokratiske virkemåte. Mange utviklingsland har uttrykt motvilje mot hele NAMA-prosessen og ble med kun på grunn av reservasjonene i avtale-tekstens paragraf én. Siden har disse reser-vasjonene blitt feid under teppet til fordel for et hardkjør fra de rike landene for å få på plass en avtaletekst.

I tillegg har de karibiske landene lansert sin egen formel til hvordan de mener tollsatser kan reduseres, som av mange blir oppfattet som det mest utviklingsvennlige alternativet på bordet. Den har stort sett blitt oversett i de senere forhandlingene, til fordel for USA og EUs mer aggressive modeller.

5.1 Reduksjon av bundne tollinjer

Alle WTOs medlemsland har bundet en andel eller alle av sine tollinjer (en tollinje, eller *tariff line*, er et produkt eller en gruppe med produkter som ilegges den samme tollen ved import, se side 12). Har et land bundet en tollinje, kan det ikke ilegges en toll som høyere en nivået linja er bundet på. Både andelen av bundne tollinjer for produkter som vil omfattes av en NAMA-avtale og nivået de er bundet på, varierer stort mellom WTOs medlemsland. Angola og Djibouti har for eksempel bundet alle sine tollinjer, mens Tchad, Bangladesh, Togo og Tanzania alle har bundet mindre enn tre prosent av sine.

Forhandlingene rundt de bundne tollinjene kan deles opp i to viktige stadier: Først skal det slås fast hvilken formel eller metode som skal benyttes for reduksjonen i tollene som ilegges produktene de omfatter. Det er dette det forhandles om nå og i øyeblikket ligger

det seks forslag til formler på bordet. Etter at man har blitt enige om en formel som skal brukes, skal man forhandle om koeffisienter, eller hvilke verdier som skal brukes i formelen for å redusere nivået de bundne tollinjene er bundet på. De minst utviklede landene (MUL-landene) er unntatt fra avtalen i første omgang, men de er oppfordret til å binde en så stor del av sine tollinjer som mulig.

Lineære vs ikke-lineære formler

I øyeblikket ligger det seks forslag til formler på bordet. Enkelte utviklingsland forsvarte lenge en lineær formel – det vil si en ordning hvor alle tollinjer blir kuttet med en fast sats, for eksempel 20 prosent. Hvis et land for eksempel har en bundet tollsats på 60 prosent ved import av skrivemaskiner, vil det måtte redusere denne til 48 prosent dersom man blir en enig om en lineær formel med 20 prosent reduksjon av tollsatsene. India foreslo tidligere i forhandlingene en lineær formel med to forskjellige satser, en for utviklingsland og en annen for industrialiserte land. Det har de siden gått bort fra.

Imidlertid er det rimelig sikkert at NAMA-forhandlingene vil ende med en ikke-lineær formel. I øyeblikket ligger seks forskjellige forslag til ikke-lineære formler på bordet, men dette er et tall som godt kan øke raskt.

Ved en ikke-lineær formel reduseres tollene i de høyest beskattede tollinjene relativt mer enn de laveste, noe som gir tollsatser som er nærmere hverandre enn hva de var før man kuttet - eller en harmonisering. De fem forslagene til formel som foreligger varierer på mange måter: USA har lagt fram det mest aggressive forslaget, hvor de ser for seg en total fjerning av all toll på NAMA-produkter blant WTOs medlemsland innen 2015 (med visse overgangsordninger). EU har foreslått en formel hvor tollsatsene må reduseres drastisk og hvor det ikke vil være lov å ha en høyere toll enn 15 prosent. Norge har lagt fram et forslag med to reduksjonsrater: En for u-land og en for i-land, og hvor det skal tillates en viss "fleksibilitet" for utviklingslandene ved at de skal få lov til å redusere tollene for noen tollinjer mindre dersom de går med på større reduksjoner av andre og dersom de deltar i sektorinitiativer (se side 12).

Felles for alle disse forslagene at de er ikke-lineære. Dersom det amerikanske forslaget går gjennom, vil vårt imaginære land bli nødt

til å redusere tollene på skrivemaskiner fra 60 prosent til 7 prosent. Og dersom EU får det som de vil, må tollene reduseres til 15 prosent. Utviklingsland har jevnt over bundet sine tollinjer på et mye høyere nivå enn industrialiserte land. Det er åpenbart at med en ikke-lineær formel vil land med høye tollsatser måtte ofre relativt mer enn de med lave tollsatser, noe som kommer til å ramme utviklingslandene uforholdsmessig hardt.

I realiteten kan situasjonen lett bli det motsatte av prinsippet om "mindre enn full gjensidighet", slik det er formulert i Doha-erklæringen og heller en hvor utviklingslandene taper mer enn de rike landene.

Argumentet om at prinsippet er ivarettat derom utviklingsland må redusere sine tollsatser mindre enn industrialiserte land når tollsatsen er lik, holder ikke. Tar man med i betraktning at utviklingsland jevnt over har mye høyere tollsatser enn rike land, kan en ikke-lineær formel lett gi en situasjon hvor utviklingslandene blir tvunget til å kutte sine tollsatser mer enn de industrialiserte landene.

5.2 Reduksjon av ubundne tollinjer

Paragraf fem av Annex B fra juli-pakken (se side 14) slår fast at et annet mål med NAMA-forhandlingene er at WTOs medlemsland skal redusere tollsatsene for sine ubundne tollinjer, etter samme mal som de bundne. Dokumentet slår fast at dette skal skje ved at man skal legge til grunn det dobbelte av de anvendte tollsatsene (*applied tariffs*), slik de var i november 2001. Hvis vårt imaginære land ikke hadde bundet tollinjen sin for sykler, men hadde en reel toll på 14 prosent på sykkelimport i november 2001, sier forslaget at tollsatsene må reduseres etter den formelen man blir enig om, som om den allerede var bundet på 28 prosent. Norge har sammen med fem andre land lansert en alternativ til modell til denne framgangsmåten, men den anses ikke som vesentlig annerledes enn den som presenteres i paragraf fem av Annex B.

Flere utviklingsland er meget skeptiske til denne modellen, blant annet fordi de mener at en dobling av de reelle eller anvendte tollsatsene er et alt for lavt utgangspunkt. De henviser til en rekke eksempler på at utviklingslands bundne tollsatser ofte er mange ganger de anvendte. For eksempel

har Costa Rica bundet sine tollsatser i gjennomsnitt på ni ganger av de anvendte. De tilsvarende tallene for Honduras og Bolivia er henholdsvis fem og fire ganger. Et annet eksempel er Barbados, som har bundet sine tollsatser for import av bildeler på 97,2 prosent men som i realiteten legger en toll på 10,2 prosent. Mange utviklingsland har med andre ord sikret seg et politisk handlingsrom gjennom å binde tollsatsene på et mye høyere nivå enn de faktisk er i øyeblikket.

India, Kina og Brasil har også gitt uttrykk for at å redusere tollsatser som om de var bundet "straffer" utviklingsland dobbelt – gjennom at de først må binde tollinjene for så å redusere bindingsnivået i samme prosess. Tidligere har spørsmål om reduksjon og bindinger blitt behandlet som to separate forhandlingstema. Nå skal de slås sammen til ett. Dette gjør at utviklingsland som verken er MUL-land eller omfattes av Paragraf 6-unntaket (se punkt 5.4 under), men har latt være å binde en stor andel av sine tollinjer, vil måtte ofre uforholdsmessig mye i den pågående forhandlingsrunden.

5.3 Unntak 1: MUL-land

De minst utviklede landene (MUL-landene) er unntatt fra krav om å delta i sektorinitiativ eller reduksjonen i bundne tollinjer. Imidlertid er de innstendig oppfordret til å binde så mange som mulig av tollinjene sine.

Selv om dette kan synes som en god ordning, innebærer den et stort problem: "MUL-fella". Martin Khor fra *Third World Network* har uttalt at "vi har jo ikke tenkt til å bli værende som MUL-land i all evighet." Dersom det å miste status som MUL også betyr å måtte drastisk redusere toll på importerte produkter, kan man lett få en situasjon som gjør det vanskelig å klare seg som et utviklingsland som ikke ligger i MUL-kategorien og at de dermed vil havne tilbake her etter en viss tid.

5.4 Unntak 2: Paragraf 6-land

Paragraf 6 av Annex B slår fast at 12 utviklingsland¹¹ som fra før har bundet mindre enn 35 prosent av sine tollinjer, skal unntas kravet om reduksjon gjennom formel. I stedet skal de øke bindingsgraden sin dramatisk –

forslaget for øyeblikket er til 100 prosent av tollinjene. Dessuten skal ikke tollinjene kunne bindes på et høyere nivå enn hva som er det nåværende gjennomsnittet for alle utviklingslands tollsatser på NAMA-produkter, eller 29,4 prosent. For land som Kamerun, Kenya og Nigeria, hvis gjennomsnittlige tollsatser på NAMA-produkter er henholdsvis 57,5 prosent, 54,8 prosent og 48,8 prosent vil NAMA-avtalen bety en sjokkartet liberalisering, selv om de ikke er tvunget til å underkaste seg en reduksjon i tollsatser gjennom formel, på samme måte som resten av WTOs medlemsland.

I tillegg er det forventet at de 12 paragraf 6-landene skal delta i sektorinitiativ (se side 12).

5.5 Sektorinitiativ

Paragraf 7 av Annex B slår fast at alle WTOs medlemsland forventes å gå inn i forhandlinger om en total fjerning eller meget sterkt reduksjon i tollsatser på bestemte produktgrupper. Hvilke grupper dette gjelder, skal bestemmes under forhandlingene. Norge presser sterkt på for at fisk og fiskeriprodukter skal være en av produktgruppene som omfattes.

6. Norges rolle

Det er liten tvil om at planene rundt en dramatisk ekspansjon av "Det maritime Norge" i framtiden er en viktig årsak til Norges offensive posisjon i NAMA-forhandlingene. Den norske framferden er således ikke annerledes enn den som utvises av WTOs 147 andre medlemsland – WTO er ment å være en arena hvor medlemslandene skal kjempe for sine egne offensive interesser.

Likevel mener vi det er grunn til bekymring. Vi ser at "norske interesser" altfor ofte defineres som det som kommer norsk eksportrettet industri til gode. Vi er mange som mener at hensynet til et globalt miljø og en rettferdig fordeling bør være prioriterte norske utenrikspolitiske interesser, også innenfor et område som WTO.

11 Cuba, DR Kongo, Elfenbenskysten, Ghana, Kamerun, Kenya, Macao (Kina), Mauritius, Nigeria, Sri Lanka, Suriname, Zimbabwe

7. Konklusjon

For det første mener vi Norge i større grad bør ta hensyn til utviklingslandenes interesser. Det gjør vi ikke. I stedet for å tillate andre land å bruke de samme politiske verktøy som var avgjørende i oppbygningen av vårt eget velferds- og industrisamfunn, deltar vi aktivt i frarøve de fattige muligheten til å bruke dem.

For det andre mener vi at den norske framferden på fiskerisektoren i større grad bør ta andre hensyn enn våre framtidige eksportinteresser. Som nevnt kan det stilles spørsmål ved hvorvidt en storstilt liberalisering av handel med fisk vil vanskeliggjøre arbeidet med å bevare verdens allerede overbelastede fiskeriresurser. Dessuten bør vi anerkjenne at det finnes andre land som har langt mer defensive interesser innenfor fiskerisektoren enn oss selv. Filippinske forskere har for eksempel gjort det klart at for mange asiatiske land er fisk først og fremst en proteinkilde for fattige og en levevei for lokalsamfunn heller enn en eksportsektor¹². De har uttrykt bekymring for konsekvensene av de norske kravene om en liberalisering av handel med fisk.

Innenfor landbruksforhandlingene jobber Norge aktivt for en anerkjennelse av at landbruk kan ha andre funksjoner enn eksportrettet industri – enten det er å sikre en viktig matkilde, å opprettholde en økologisk produksjonsmåte eller å sikre spredt bosetning. Vi hadde satt pris på en norsk anerkjennelse av at andre har lignende interesser innenfor fiske.

Kutt i tollsatser på importerte produkter kan være en viktig del av en utviklingsstrategi fordi det kan gjøre forholdene bedre for lokal industri, tiltrekke utenlandske investeringer eller gjøre varer billigere for sin egen befolkning. Skjer dette som en del av en nasjonal strategi kan det, i likhet med mange andre faktorer, være med på å bidra til økonomisk vekst.

Likevel vil vi advare mot konsekvensene av en NAMA-avtale. En tvungen liberalisering, uavhengig av det enkelte lands nasjonale strategier for fattigdomsreduksjon og utviklingsnivå, vil mest sannsynlig bidra til mer offentlig og privat fattigdom og gjøre det enda vanskeligere for utviklingslandene å bygge velferds- og industrisamfunn.

Vinnerne vil være vestlige selskaper som ønsker markedsadgang til utviklingslandenes markeder og til en viss grad utviklingsland som allerede har en god eksportkapasitet. De fattigste utviklingslandene vil tape mest. I tillegg er det god grunn til å uttrykke bekymring over at man ikke har oversikt over hva som kan bli de miljømessige konsekvensene av en storstilt liberalisering av handel med naturressurser.

Avslutningsvis er det grunn til å uttrykke bekymring over den norske framferden. Vi ser nok en gang at uttalte utenrikspolitiske mål om å bidra til en bærekraftig forvaltning av verdens naturressurser og økonomisk utvikling for de fattigste må vike for offensive eksportinteresser når norske posisjoner i WTO-systemet utarbeides.

Forum for Utvikling og Miljø har disse kravene til regjeringen i forbindelse med de pågående NAMA-forhandlingene:

- Fattige lands politiske handlingsrom til å utarbeide egne strategier for utvikling må settes foran kravet om markedsadgang. Dette gjelder ikke minst Norges arbeid for markedsadgang for norsk fisk.
- Alle land som er medlemmer av WTO, også Norge, må respektere §1 i avtaleteksten under NAMA fra Genève-møtet i juli 2004, hvor det slås fast at ytterligere forhandlinger er nødvendig før det er enighet om rammeverket i avtalen.
- Utviklingslandene må sikres nødvendig fleksibilitet til å kunne beskytte sin industri, og benytte tilsvarende politiske virkemidler som de rike landene har brukt i industrialiseringen.
- Avtalen må utformes slik at det gis klare insentiver og rettigheter til økt bearbeidingsgrad for produkter i utviklingsland.

¹² Ny Tid, 7. mai 2005 *Fiskerikrig mot fattige*

8. Ordliste

Annex B

Avtaleteksten som er grunnlaget for NAMA-forhandlingene. Teksten er et vedlegg til Juli-pakken, som er sluttdokumentet fra WTOs hovedrådsmøte i Genève i 2004. Med unntak av dens paragraf én, er teksten veldig lik den som ble foreslått av forhandlingslederen Derbez under ministerråds-møtet i Cancún i 2003, og omtales derfor ofte også som Derbez-teksten. Teksten er gjengitt på side 14-15.

Formler

Formler er de forhandlende partenes matematiske forslag til hvordan man skal gå fram for å redusere tollsatsene for NAMA-produkter i alle WTOs medlemsland, bortsett fra i de minst utviklede landene og de 12 landene som er unntatt gjennom Annex Bs paragraf 6. I øyeblikket ligger det seks forskjellige formeler på bordet.

Lineær (linear)

En lineær formel reduserer alle tollsatsene med den samme prosentsetningen. I begynnelsen av forhandlingene var flere av utviklingslandene tilhenger av en slik løsning, men den har blitt mer og mer marginalisert siden.

Ikke-lineær (non-linear)

En ikke-lineær formel er litt mer komplisert matematisk, og gir et resultat hvor de høyeste tollsatsene er de som må kuttes mest. Alle forslagene til formeler som ligger på bordet i øyeblikket er ikke-lineære.

Sveitsisk (swiss)

En sveitsisk formel er en ikke-lineær formel med en variabel – det vil si at utkommet etter at formelen har blitt anvendt, er et resultat som er et likt nivå i tollsatser for alle de deltakende landene. USAs forslag til formel er slik.

Sveitsisk type (swiss-type)

En slik formel ligner på den sveitsiske ved at den også er ikke-lineær, men den kan ha flere variabler. Selv om de deltakende landene kan få sine egne, tilpassede variabler, vil en *Swiss-type formula*, i likhet med en *Swiss formula* også gi et mye mindre sprik mellom de høyeste og de laveste tollsatsene. Denne formelen omtales også av og til som en Girard formel.

Ikke-tollbaserte handelshindre (*Non-tariffs barriers eller NTBs*)

NTBer er et tema som det skal forhandles om i følge Annex B. Foreløpig har de deltakende landene samlet inn meninger fra sitt eget næringsliv om hva det oppfatter som slike hindre. Listen over hva det kan forhandles om er lang: Alt fra visumregler, krav til dokumentasjon og regler for markedsføring har blitt trukket fram.

Linje for linje (line-by-line)

Paragraf fire av Annex B slår fast at reduksjonen i de bundne tollinjene skal skje på en "linje for linje" basis. Det vil si at hver enkelt tollinje skal reduseres etter formelen man kommer fram til i forhandlingene. Alternativet, at medlemslandene kan "kompensere" ved å kutte hardere i enkelte tollinjer enn andre, ble lenge forsvart av flere utviklingsland.

Tollinjer (*tariff lines*)

En tollinje er et produkt eller en produktgruppe som illegges en bestemt tollsats ved import, regnet i prosent av produktets verdi.

Bundne (*bound*)

Ved WTOs stiftelse i 1995 hadde alle medlemslandene bundet en viss andel eller alle av sine tollinjer. En binding vil si at man har forpliktet seg til et maksimalt nivå på tollsatser for produktet eller produktgruppen som omfattes av tollinjen. Hvor stor del av tollinjene som er bundet, og hvilket nivå de er bundet på, varierer stort mellom WTOs medlemsland.

Ubundne (*unbound*)

Ubundne tollinjer er produkter eller produktgrupper hvor medlemslandene fram til nå har stått fritt til å sette tollsatsene selv.

Anvendte tollsatser (*applied tariffs*)

Anvendte tollsatser er den reelle tollen som illegges produkter ved import.

Tolltopper (*tariff peaks*)

Tolltopper er tollsatser på enkelte produkter eller produktgrupper som avviker gjennom å være mye høyere enn gjennomsnittet for et lands tollsatser.

Toll-eskaleringer (*tariff escalations*)

Toll-eskaleringer er en økning i tollsatsene i takt med et produkts bearbeidingsgrad. Et eksempel kan være høyere toll på presset og pakket juice enn på appelsiner. Å fjerne toll-eskaleringer har vært viktig for mange utviklingsland og i Doha-teksten fra 2001 slås det fast at et mål med NAMA-forhandlingene skal være å fjerne dem. Det har imidlertid vært lite eksplisitt diskusjon rundt dette i forhandlingene så langt.

Sektorinitiativ

Et sektorinitiativ er en total, eller så godt som total, liberalisering av en bestemt produktgruppe. Et annet navn er *zero-for-zero*, eller en bilateral forpliktelse om å fjerne all toll på en gruppe man blir enige om. Norge har lansert fisk som et sektorinitiativ i forhandlingene og en formel hvor utviklingsland kan innvilges "kreditt" i form av å få lov til å beholde noen tollsatser litt høyere, dersom de deltar i sektorinitiativ.

Referanser og internettsider

Attac, 2003: *Når alt blir handel*. Solidaritet Forlag, Oslo

Reinert, Erik, 2004: *Global økonomi*, Spartacus

UNDP, 2003: *Making Global Trade Work for People* (finnes på www.undp.org)

FAO, 2004: *Responsible fish trade and food security*

Friends of the Earth: *What you need to know about NAMA* (finnes på www.foe.org)

War on Want, 2005: *The Doha Deindustrialisation Agenda: Non-Agricultural Market Access Negotiations at the WTO* (finnes på www.waronwant.org).

WTOs offisielle hjemmeside: www.wto.org

Third World Network: www.twinside.org.sg

South Center: www.southcenter.org

Namawatch: www.namawatch.org

Forum for utvikling og miljø: www.forumfor.no

Vedlegg: Rammeverket for forhandlingene

”Annex B”

Framework for Establishing Modalities in Market Access for Non-Agricultural Products

1. This Framework contains the initial elements for future work on modalities by the Negotiating Group on Market Access. Additional negotiations are required to reach agreement on the specifics of some of these elements. These relate to the formula, the issues concerning the treatment of unbound tariffs in indent two of paragraph 5, the flexibilities for developing-country participants, the issue of participation in the sectorial tariff component and the preferences. In order to finalize the modalities, the Negotiating Group is instructed to address these issues expeditiously in a manner consistent with the mandate of paragraph 16 of the Doha Ministerial Declaration and the overall balance therein.
2. We reaffirm that negotiations on market access for non-agricultural products shall aim to reduce or as appropriate eliminate tariffs, including the reduction or elimination of tariff peaks, high tariffs, and tariff escalation, as well as non-tariff barriers, in particular on products of export interest to developing countries. We also reaffirm the importance of special and differential treatment and less than full reciprocity in reduction commitments as integral parts of the modalities.
3. We acknowledge the substantial work undertaken by the Negotiating Group on Market Access and the progress towards achieving an agreement on negotiating modalities. We take note of the constructive dialogue on the Chair's Draft Elements of Modalities (TN/MA/W/35/Rev.1) and confirm our intention to use this document as a reference for the future work of the Negotiating Group. We instruct the Negotiating Group to continue its work, as mandated by paragraph 16 of the Doha Ministerial Declaration with its corresponding references to the relevant provisions of Article XXVIII bis of GATT 1994 and to the provisions cited in paragraph 50 of the Doha Ministerial Declaration, on the basis set out below.
4. We recognize that a formula approach is key to reducing tariffs, and reducing or eliminating tariff peaks, high tariffs, and tariff escalation. We agree that the Negotiating Group should continue its work on a non-linear formula applied on a line-by-line basis which shall take fully into account the special needs and interests of developing and least-developed country participants, including through less than full reciprocity in reduction commitments.
5. We further agree on the following elements regarding the formula:
 - product coverage shall be comprehensive without a priori exclusions;
 - tariff reductions or elimination shall commence from the bound rates after full implementation of current concessions; however, for unbound tariff lines, the basis for commencing the tariff reductions shall be [two] times the MFN applied rate in the base year;
 - the base year for MFN applied tariff rates shall be 2001 (applicable rates on 14 November);
 - credit shall be given for autonomous liberalization by developing countries provided that the tariff lines were bound on an MFN basis in the WTO since the conclusion of the Uruguay Round;
 - all non-*ad valorem* duties shall be converted to *ad valorem* equivalents on the basis of a methodology to be determined and bound in *ad valorem* terms;
 - negotiations shall commence on the basis of the HS96 or HS2002 nomenclature, with the results of the negotiations to be finalized in HS2002 nomenclature;
 - the reference period for import data shall be 1999-2001.
6. We furthermore agree that, as an exception, participants with a binding coverage of non-agricultural tariff lines of less than [35] percent would be exempt from making tariff reductions through the formula. Instead, we expect them to bind [100] percent of non-agricultural tariff lines at an average level that does not exceed the overall average of bound tariffs for all developing countries after full implementation of current concessions.
7. We recognize that a sectorial tariff component, aiming at elimination or harmonization is another key element to achieving the objectives of paragraph 16 of the Doha Ministerial Declaration with regard to the reduction or elimination of tariffs, in particular on products of export interest to developing countries. We recognize that participation by all participants will be important to that effect. We therefore instruct the Negotiating Group to pursue its discussions on such a component, with a view to defining product coverage, participation, and adequate provisions of flexibility for developing-country participants.

8. We agree that developing-country participants shall have longer implementation periods for tariff reductions. In addition, they shall be given the following flexibility:

a) applying less than formula cuts to up to [10] percent of the tariff lines provided that the cuts are no less than half the formula cuts and that these tariff lines do not exceed [10] percent of the total value of a Member's imports; or b) keeping, as an exception, tariff lines unbound, or not applying formula cuts for up to [5] percent of tariff lines provided they do not exceed [5] percent of the total value of a Member's imports.

We furthermore agree that this flexibility could not be used to exclude entire HS Chapters.

9. We agree that least-developed country participants shall not be required to apply the formula nor participate in the sectorial approach, however, as part of their contribution to this round of negotiations, they are expected to substantially increase their level of binding commitments.

10. Furthermore, in recognition of the need to enhance the integration of least-developed countries into the multilateral trading system and support the diversification of their production and export base, we call upon developed-country participants and other participants who so decide, to grant on an autonomous basis duty-free and quota-free market access for non-agricultural products originating from least-developed countries by the year [...].

11. We recognize that newly acceded Members shall have recourse to special provisions for tariff reductions in order to take into account their extensive market access commitments undertaken as part of their accession and that staged tariff reductions are still being implemented in many cases. We instruct the Negotiating Group to further elaborate on such provisions.

12. We agree that pending agreement on core modalities for tariffs, the possibilities of supplementary modalities such as zero-for-zero sector elimination, sectorial harmonization, and request & offer, should be kept open.

13. In addition, we ask developed-country participants and other participants who so decide to consider the elimination of low duties.

14. We recognize that NTBs are an integral and equally important part of these negotiations and instruct participants to intensify their work on NTBs. In particular, we encourage all participants to make notifications on NTBs by 31 October 2004 and to proceed with identification, examination, categorization, and ultimately negotiations on NTBs. We take note that the modalities for addressing NTBs in these negotiations could include request/offer, horizontal, or vertical approaches; and should fully take into account the principle of special and differential treatment for developing and least-developed country participants.

15. We recognize that appropriate studies and capacity building measures shall be an integral part of the modalities to be agreed. We also recognize the work that has already been undertaken in these areas and ask participants to continue to identify such issues to improve participation in the negotiations.

16. We recognize the challenges that may be faced by non-reciprocal preference beneficiary Members and those Members that are at present highly dependent on tariff revenue as a result of these negotiations on non-agricultural products. We instruct the Negotiating Group to take into consideration, in the course of its work, the particular needs that may arise for the Members concerned.

17. We furthermore encourage the Negotiating Group to work closely with the Committee on Trade and Environment in Special Session with a view to addressing the issue of non-agricultural environmental goods covered in paragraph 31 (iii) of the Doha Ministerial Declaration.

Forum for Utvikling og Miljø (ForUM)

ForUM er et nettverk av mer enn 50 frivillige organisasjoner engasjert i miljø- og utviklingsspørsmål. ForUM ble etablert etter Rio-toppmøtet i 1992 for å følge arbeidet med bærekraftig utvikling. ForUM er en politisk og faglig møteplass for debatt, initiativ og politisk påvirkning. ForUM deltar i internasjonale politiske prosesser og formidler kontakt mellom norske og internasjonale nettverk, organisasjoner og ressurspersoner.

ForUMs temagruppe om handel og WTO

ForUMs temagruppe om handel og WTO består av Attac Norge, Fellesrådet for Afrika, Utviklingsfondet, PRESS, og Stiftelsen IGNIS. Temagruppens mandat sier at hovedmålet er å bidra til å fremme et mer rettferdig og bærekraftig handelssystem, basert på medlemsorganisasjonenes felles standpunkter, gjennom å utfordre og påvirke norske myndigheters politikk i Verdens handelsorganisasjon (WTO) og andre relevante fora.